

Ostens mystikk og vestens programmerte læremaskin-undervisning

I Arne Krohn Nielsens artikkel om "Bueskytningens Store Lære" i dette nummer av "Mennesket" får vi et anskuelig og konsentrert fremstilt eksempel på ostens menneskers holdning og egenart. Vi finner her en ekstremt ensidig utvikling av en tendens som i og for seg kan være helt berettiget, ja uunnværlig i menneskelivet, når den holdes i likevekt med andre krefter.

Hvis man betrakter denne tendens isolert for seg selv, kan den virke fullstendig absurd, ja likefrem latterlig, - eller på andre kanskje fascinerende og tiltrekkende. Det kan være en personlig smakssak og er mindre interessant. Men ser man den i en større sammenheng, kan den være meget illustrerende. La oss i det følgende stille den sammen med dens ekstreme motsetning: den vestlige verdens moderne programmerte undervisningsmetode med læremaskinene som hjelpemidler.

Hva er noe av det viktigste ved denne vestlige tendens? Man prøver å utsjalte alle ufullkommenheter som kan komme inn gjennom læreren. Det skal bli helt objektivt. Det skal bli maksimalt effektivt. Det er resultatene og kun resultatene som teller. Som det heter i en lederartikkel i "Dagens Nyheter" under overskriften "Ny skoleteknik": "Skulle en del av framtidens lærere inte ställa sig "frivilligt och entusiastiskt" i katedern, är det inte värre än vad det alltid varit, snarast mindre illa, eftersom framtidens skola verkligen inte står och faller med lärarens person i samma utsträckning som kanske hittils. " - - modern teknik och nya pedagogiska metoder erbjuder stora möjligheter att komplettera eller direkt årsatta lärarinnatsen med lika gott eller bättre resultat i atskilliga sammanhang, i atskilliga ämnen. (5/1 1965)."

Når den programmerte undervisning med læremaskin benyttes, blir det levende mote mellom elev og lærer utsjaltet. Det gjelder noe bestemt, eksakt, som kan læres. Punktum. Det er her komplett utenforliggende og likegyldig, hva man eventuelt opplever ved stoffet. Det kommer an på at man lærer det riktig. Det er komplett utenfor "programmet", hva slags holdning, innstilling og undring eleven har overfor det han moter. Det kommer an på at man lærer noe bestemt, konkret, som er nyttig, så fort og korrekt som mulig. Det er helt utenfor denne undervisningsmetodes formål å tilsikte en menneskelig utvikling, vekst og fordeling. Det er eventuelt en privat-sak utenfor pensum. I den programmerte undervisning kommer det an på tilegnelse av facts.

Hvorledes er prinsippet? Et emne som skal læres, deles opp i smådeler, inntil disse er så enkle og lettforståelige, at de kan oppfattes klart enkeltvis. Så settes disse smådeler gradvis sammen til mer kompliserte enheter, som så trimmes inn til de "sitter". Idet eleven skal ta fatt på lærestoffet, er det allerede ferdiganalyserert, ferdigprogrammert, ferdigpreparert. Det er ferdigtygget mat som skal lempes inn i eleven i passelig standardiserte skjeporsjoner. Systemets poeng er samtidig at eleven ikke skal få inn noe som ikke blir klart "forstått". Der er kontroll etter hver "skje" at han nu har oppfattet riktig, slik at han er i stand til å gjenta.

Denne undervisningsmetode, den programmerte undervisning med læremaskin, brer seg nu mer og mer utover Europa etterat den i grunnprinsippet er blitt uteksperimentert i U.S.A. I Sverige er der allerede opprettet et spesialinstitutt i Goteborg, IPU (Instituttet for Programmerad Undervisning) i 1961, og i mars i år kom en av verdenspionerene for denne metode, den amerikanske professor B. F. Skinner til Sverige for å hjelpe til med utbredelse av prinsippet. Han begynner med standardiserte programmer for voksne og utarbeider etterhvert nye programmer for stadig yngre årsklasser. I Göteborg er man nådd ned til for eksempel et matematikkprogram for 7. klasses elever og et program i seksualundervisning for 11-åringer begge deler med læremaskin.

Kan man tenke seg en situasjon hvor en læremaskin kunne være på sin plass? Hvis man først i lengre tid har levet seg inn i et stoffområde, har studert det, slik at man er hjemme i det, og så til et bestemt formål for eksempel en Universitetseksamen, vil repetere og kontrollere at man behersker facts på området, vil en P. U. kunne være et tidsbesparende og effektivt hjelpemiddel.

Men nu vil altså noen gjennomføre dette prinsipp nedover i klassene, tydeligvis så langt som mulig nedover i folkeskoleklassene, og bruke metoden til selve forstegangsmotet med hvert emne. Da blir denne metode direkte skadelig, umenneskelig, idet den krenker det som kan finne sted ved hvert eneste mote med et nytt område i verden. Den dreper den store, sporrende undring. Den dreper den levende oppfattelse av helheten i et bilde. Den hakker jo prinsipielt alt opp i smådeler som skal settes sammen. Den dreper den gradvise innforlivelse i stoffet i vekselvirkningen mellom undrende opplevelse av det nye og den aktive fantasie omforming og bearbeidelse og utdypning til nye muligheter av det givne.

Hva er det som gjør at man kan bli overbevist av P. U. -læremaskinmetodens slående resultater? Det er frykt. Frykt for at man skal komme til kort i den okende internasjonale konkurransen. Tenk om man kom til å bli liggende i en bakevje, mens de andre stormer fremover til høyere teknisk perfeksjon, til høyere levestandard, til større politisk-militære maktposisjoner? Bor man ikke få flere ingeniører og teknikere? Denne frykt kan iakt-

tas på mange hold og i mange maskeringer. Den er ikke begrenset til en bestemt yrkesgruppe, men dukker opp overalt, hvis man ikke gjennomskuer dens konsekvenser. Som et eksempel tar vi en artikkel i "Stuttgarter Zeitung" fra iår. Det er kultusminister og teologiprofessor dr. Hahn som sier: "Vi kan ganske enkelt ikke tillate oss å ha et skolevesen som ikke er tilpasset til det moderne økonomiske samfunns høye kvantitative krav. Yrkesområdene ville da ikke få et tilstrekkelig stort antall av bestutdannete unge mennesker. Folgene av en slik mangel ville snart vise seg i et synkende nivå i den tyske videnskap og det tyske næringsliv i forhold til den internasjonale konkurransen, og virkningene av dette ville vise seg i en synkende levestandard." Så langt teologiprofessor dr. Hahn.

Ser vi for oss denne okende tendens i Vesten, denne frykt for stagnasjon, dette amok - lop mot høyere levestandard i en stadig okende internasjonal konkurransen, ser vi for oss Vesten mer og mer oversvømmet av læremaskiner helt ned til folkeskolens første klasser på vei til en stor robotsivilisasjon organisert og programmert av noen få ledere (der vil alltid være noen få på toppen som dirigerer og lager den programmerte organisasjon, noen ledere som selv ikke er objekt for programmeringen) , er det også lettere å forstå den merkelige tendens som nu også kan iakttas: en bakgrunnsreaksjon, en underbevisst okende lengsel etter en kompensasjon, etter ostens mystikk, for eksempel i form av Zen eller andre orientalske livsformer.

Ville man nu kaste vrak på det som Vestens kulturretning har nådd frem til og begi seg inn; den motsatte, Ostens ensidighet, ender man i en like stor illusjon.

Til belysning av dette vil vi komme med noen supplerende momenter som kan foyes til Arne Krohn Nielsens anskuelige eksempel.

Hva er her det avgjørende? Selve spaltningen mellom mennesket og verden skal overvinnes. Men det forsøkes ikke ved å erkjenne verden eller ved å erkjenne seg selv. Selve den sporrende, erkjennessøkende holdning skal utslukkes. Toku-san, en zenmester, hadde et fast ordtak hver gang en av hans elever spurte om noe: "Tredve slag med min stokk, hvis du sier noe, og tredve slag hvis du ikke har noe å si". Men dette er jo absurd, vil man si utfra en vestlig innstilling. Det er nettopp det det er. Som zenbuddhisten D. T. Suzuki sier: "Hva vi enn kan si om intellektet, så er det overfladisk, det er noe som befinner seg på bevissthetens overflate. Man må bryte igjennom overflaten." En av T'angdynastiets zenmestere, Joshu Jushin (778-897) , svarte bestandig bare "Mu!" "Det betyr "Nei", og det ble gjort til hans metodes konsentrasjonspunkt. I dette ord negetes alt innhold som finnes. Alle objekter utslettes, og dermed utslettes etterhvert også bevisstheten om et subjekt. Man går opp i altet. Som D. T. Suzuki uttrykker det: "Vi kan si at dette "Mu", "Jeget" og det Kosmisk ubevisste - de tre er ett, og dette ene er tre." I denne store ikke-kristne treenighet går zenbuddhisten opp. Ved dette mål finner vi ham sittende i skit og lort og aske. All komfort og velstand opparbeidet gjennom århundreder flittige arbeid i Vestens sivilisasjon er for ham i denne tilstand en fullstendig nullitet. Men tro bare ikke at han i denne hellige elendighet er ulykkelig. Det er nettopp livets store lykke han nu har funnet i den "ubeskrivelige" ekstase hvor han opplever den store "satori", opplysning. Hva slags opplysning? D. T. Suzuki: "Det er en erfaring som ikke kan forklares eller formidles til andre. - hvis satori blir begripelig for en som ikke selv har opplevet satori, da er det ikke satori." "Hodet må boye seg for mellomgulvet, - Logikken må detroniseres -". Sentrum for bevisstheten er ikke lenger det intellektuelle hode, som "forstår", sentrum er på vei til å flyttes nedover til mellomgulvet og tarmene. "Mu", "Mu", "Mu". Vi ser formelig for oss en herlig flokk av drovtyggende kuer på en saftig eng. Her er såvisst ikke sentrum i det intellektuelle hode, snarere i tarmene og mavene. Her er såvisst ingen spaltning mellom subjekt og objekt. Her er utvilsomt en skjønn oppgåen i altet. Opplysning? Satori? Richard de Martino, professoren i sinologi ved universitetet i Kyoto, Japan, har forsøkt å uttrykke det slik: "Det som metodisk og omsorgsfullt rives bort, er det som jeget som subjekt kan holde fast ved og behandle som objekt." - - "som rent, ubetinget subjekt og objekt er subjektet faktisk objekt, liksom objektet faktisk er subjekt. Deres dualitet er ikke lenger en motsetning eller dualistisk, men herefter en forsonet, ikke-motsetning, en ikke dualistisk dualitet. Da det beveger seg uhindret i den ubetingede subjektivitetens absolutte frihet, speiler subjektet objektet og speiles av objektet liksom objektet speiler subjektet eller speiles av subjektet. Det som speiler er det som speiles, det fra hvilket det speiles, og det som det speiles i. Jeg, jegbevissthet og dets subjektobjektualitet rykkes opp, forvandles i rot og sentrum og blir nu jeg - Selvets eller Selvjegets ikkemotsetning, en ikke dualistisk dualitet." Kort sagt: "Mu", "Mu", "Mu", "Mu".

Hvorledes kan man så lære dette? Her nytter det ikke med programmert undervisning. Det er nettopp ingenting bestemt som skal læres. Her nytter det ikke å dele opp innholdet i lettfattelige smådeler som kan oppfattes og forstås klart og tydelig, fort og effektivt. Man skal ikke forstå det i det hele tatt. Det skal leves. Til det trengs både zenmesterens og zenklosterets atmosfære, til det trengs en hel årrekke av fullstendig nytteløst dagdriveri (etter Vestens målestokk) , til det trengs en fullstendig neglisjering av alle verdens konkrete brennende problemer. Problemene som sådanne, enten de er økonomiske, sosiale, vitenskapelige eller etiske, er alle bare et tegn på at man ikke er kommet langt nok inn i det store "Mu", "Mu".

Det er nærliggende at Vestens mennesker feler seg fullstendig overlegne overfor denne Ostens livsform. Det er da opplysende å erfare at zenbuddhisten D. T. Suzuki viser en presis like hovmodig holdning overfor det europeiske kulturliv: "Europeerne har ingen erfaring som direkte svarer til prajna. Prajna er den erfaring et menneske har, når det i ordets mest fundamentale betydning kjenner tingens uendelige totalitet." Kun Ostens mennesker har altså etter hans mening erfart dette.

Zenbuddhismen er bare en av de mange orientalske strømninger som i våre dager har fått okende betydning i Europa og Amerika. Den er en av forgreningene av den gammel-indiske yoga. Det japansk "zenna" er det kinesiske ch'an-na, en transkripsjon av sanskrits dhyana, altså det syvende trinn av yogaveien slik som den kommer frem i den forkristne tid i Patanjalis yogasutra. Zen-forgrening har sitt utspring i tiden ca. 500 e. Kr. i Kina.

Den programmerte undervisningsmaskin er også bare en av de mange typisk vestlige produkter som nu etterhvert brer seg utover hele jorden.

Når man ser disse utrert ensidige fremtoninger i sammenheng, kan det bidra til å bli klarere med hensyn til de store oppgaver som foreligger.

Det er ingen losning å velge den ene tendens. Det vil etter en stund fore til baksmell i motsatt retning. Det er ingen losning bare å ta avstand fra det ene eller det annet. Det er heller ingen losning å blande sammen litt av hvert. Oppgavene er meget større og vanskeligere.

Disse to motsatte strømninger må gripes i sin opprinnelige tendens.

Den bevissthetsvekkende kraft ved å få undervisningsstoffet fort frem til eksakt klarhet, til facts.

Den belivende, produktive kilde som bare kan strømme der hvor helheten oppfattes direkte og kommer frem i et levende bilde.

Begge må komme helt til sin rett. Det kan de kun i en levende virksomhet, hvor de eksakte kunnskapsfacts er som krystalliseringsprodukter som utfelles av den flytende strøm hvor helheten lever, og hvor de utkrystalliserte punkter når som helst kan oppløses, omsmeltes, forvandles i en ny strøm.

Har man bare helhetens flytende strøm, ingen eksakt kunnskap.

Har man bare en uendelighet av enkeltfacts, - ender det i en dod mekanisering.

I en pendlende prosess hvor mennesket moter verden og seg selv i alt undervisningsstoff, lever seg inn i det og hele tiden beveger seg videre, finnes de mest fruktbare muligheter for en menneskelig undervisning. Det gjelder både for barn, ungdom og voksne, modifisert etter de forskjellige alders- og bevissthetstrinn. Læreren kan derfor kun være lærer, hvis han selv ustanselig er på vei videre i denne prosess. En lærer som tror at han er ferdigutdannet, er også ferdig som lærer. Livselementet i undervisningen er det kunstneriske livselement.

Ikke minst på grunn av de utrerte former vår tids sivilisasjon har fått, begynner dette å bli mer og mer livsnødvendig.

Den kjente biologiprofessor A. Portmann har uttrykt det slik: "Den vestlige verden har lagt verdiaksenten på den videnskapelige forstand og erobringen av det kvantitative og har trengt kvalitetens rike, den kunstneriske virksomhet, i bakgrunnen. Når toner blir fort tilbake til svingningstall og farver blir uttrykt i bolgelengder, synes man å ha vunnet en seier. Det er en tragisk feiltagelse at vår tids oppdragelse av tidens såkalte krav har latt seg påtvinge at de kunstneriske muligheter bare har fått lov til å oppholde seg i bakværelset. Den har svart på livskampens nødvendigheter med en intensivering av den teoretiske virksomhet i skolene. Disse tidens krav forer til et amok-lop, hvor sammenbrudd og nevrose står ved veiens ende." En slik innsikt kan være et første skritt.

Det neste skritt kan være å bli oppmerksom på at en fruktbar vei videre allerede praktiseres, for eksempel i de 73 Rudolf Steinerskoler som nu finnes og av de hundredevis av lærere ved andre skoler som arbeider i samme retning.

Et tredje skritt kunne være å hjelpe aktivt til med å forbedre mulighetene for slike undervisningsmetoders virksomhet, intensivering og utbredelse.

Försteutgave:

Mennesket, Bergen, 1965/2

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.

Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond